

Kaynak: Can Öktemer tarafından *sosyalbilimler.org*'da yayımlanmak üzere kaleme alınmıştır.

Yayın Tarihi: 11/07/2019. **Yazar E-Posta:** can.oktemer@sosyalbilimler.org

Link: <https://www.sosyalbilimler.org/bitmeyen-kavga-modernlik>

Bitmeyen Kavga: Modernlik

İlk olarak 5. yüzyılda karşımıza çıkan ve modo (şu an) kelimesinde türeyen modern, (modernus) “tam şimdi”, “kesinlikle” anlamına gelmektedir. Balint Kovacs, modernin ilk ortaya çıktığı dönemde köklerinin dine dayandığını Hristiyan çağını antikiteden ayırmak için kullanıldığını belirtir. Modern kelimesiyle ilgili en büyük tartışma ise 17. yüzyılda kopacaktır. Bu dönemde modern kelimesi, edebiyat ve sanat için kullanılmaya başlandığı ve bir gelenekten kopmayı imliyordu. Bunun bir sonucu olarak da ortaya iki zıt görüş çıktı: eskiler ve yeniler. Yani günümüze kadar uzanan ve asla nihayete ermeyecek gibi duran bir kavga.

Levent Yılmaz'ın 2010 yılında Metis Yayınları tarafından yayımlanan *Modern Zamanın Tarihi: Batı'da Yeni'nin Değer Haline Gelişi* kitabı bizi tam bu kavganın başladığı döneme götürüyor. Kitap esasen, Yılmaz'ın 2002 yılında EHESS'te jürisinde Marcel Gauchet, François Hartog gibi isimlerin bulunduğu ve başarıyla savunduğu doktora tezinden oluşmaktadır. İlk olarak Fransızca olarak basılan kitap, Türkçeye Emin Özcan çevirisiyle, akademik dili törpülenmiş ve Yılmaz'ın doğrudan okuyucuyla konuşan yer yer de mizahi öğeler katarak zenginleştirmesiyle kazandırılmıştı.

“Neden Tarih Yazıyoruz?”

Modern, modernlik asla tek bir tanıma sığmayan, birden çok anlama sahip bir kavram. Ayrıca bunun post modern hali de var. Üstelik, modernlik çoğu zaman da yanlış anlaşılmaya da müsait bir durum. Bu kavramın kurucusu Avrupa ülkeleri için ise bambaşka bir değerler kümesini imlemekle, Türkiye gibi modernlik hikâyesi biraz çarpık olan ülkelerde meselâ, modernliğin algılanışı biraz indirgemeci bir yorumla da olsa esas olarak yaşam tarzı ve kılık kıyafet üzerinedir.

Yılmaz'ın kitabı ise, tüm bu tartışmaların dışında ‘yeniliğin’, ‘yeni’ zamanın kurumsal ve toplumsal açısından olabilme koşullarını araştırıyor ve hikâyeyi en başa sarıyor. Bizleri 27 Ocak 1687 tarihine Fransız Akademisi'ne götürüyor. Eskiler ve yeniler arasında kopmak üzere olan kavganın fitilinin ilk ateşlendiği yere, Voltaire'in “önümüzde zamanaşımına uğramayacak bir dava dosyası var; bu dava hiç kapanmayacak” dediği dönemin ortasına gidiyoruz. Dönemin Kralı XIV. Louise'nin himayesinde kurulan Fransız Akademisi, kralın geçirdiği rahatsızlık sonrası tamamen iyileştikten sonra. Bu iyi haberi kamuya açık bir oturumla duyurmak ister. Oturumun sonunda *Kırmızı Başlıklı Kız* masalının yazarı Charles Perrault, kürsüye çıkıp “Büyük Louise'in Asrı” isimli bir şiir okur. Şiir okunduktan sonra, yoğun bir sessizlik yaşanır, homurtular olmaya başlar. Şiirden rahatsız olanlar, oturumu terk etmek isterler. Peki Perrault ne yapmıştı da insanları bu kadar kızdırmıştı? Perrault, yazmış olduğu şiirde, eskilere yani antıklara tapınmanın saçma olduğunu, esas olarak iyinin en mükemmelin, binlerce yıllık insanlık birikimi üzerinden inşa ettikleri kendi çağları yani Louise'nin asrı saadetinin keyfini

çıkarmalıyız der, özetle. Yani, eskiyi taklit etmek, örnek almalıyız evet. Lâkin, geldiğimiz nokta insanlık tarihinin en iyisidir, der Perrault. Eskiler ise, böyle bir şeyin olmayacağını, yeninin yüceliğinin her zaman geçmişte olduğunu vurguluyordu. Ona karşı gösterilen tepkinin esası oydu. İşte, Yılmaz'ın kitap boyunca peşine düşeceği eskiler-yeniler kavgası böyle bir ortamda şekillenmişti.

Modern Zamanın Tarihi'nde Yılmaz, esasen çok bilindik bir konu olan modernlik, Avrupa tarihi ve bizim gibi çarpık modernlik hikâyesine sahip ülkelerin öykündüğü “muasır medeniyetler zirvesi” olan Avrupa değerlerinin nasıl sağladığını merkeze alıyor. Bu okumayı da büyük bir Aydınlanma tarihi yerine neden tarih yazıyoruz sorusunun, yani kendimizi nerede, nasıl konumlandığımızı, yeni dünyanın zamanını, “Yeni” olanın ve yeni değerlerin nasıl oluştuğuna bakıyor. Devlerin omuzlarında yükselen cücelerin ufukta neler gördüğünü, yeniyi geçmişle bir bağ kurarak mı, tarihi sıfırlayarak kendimizden başlatarak mı sağlayacağımızı tartışıyor.

Eskilerin, “yeniyi” her zaman geçmişi taklit ederek ya tapınarak bulunabileceğini, Modernlerin geçmişin birikimlerin üzerine basarak “yeniyi” hep ileride ufuk çizgisinde yakalayabileceklerini inandıklarını söylüyor. Bu yeni değerler sistemin nasıl kurumsallaştırıldığını ve bitmek tükenmez “yeni” arayışlarını aktarıyor.

Bununla beraber kitabın ağırlık merkezi ise tarih yazımı oluyor. Modernlik aynı zamanda yeni bir zaman kavramını, geçmişten kopuşu, yeni bir geleneğin icadını hatta ulus devletlerin kurulmasıyla beraber, zamanı kendinden başlatan bir tavır alıyordu. Dolayısıyla; yeni, modern zaman diliminde tarihin nasıl yazılacağı da büyük bir sorun teşkil ediyordu. Yılmaz, kitabında geçmiş ve şimdi arasında yaşanan o geri dönülemez kopuşu Levi-Strauss'un sıcak toplumlar - soğuk toplumlar tarifiyle bir okuma yapıyor. Sıcak toplumlarda tarih sürekli bir kopuş hâlindeyken, soğuk toplumlarda ise bir tür muhafaza olduğunu hatırlatıyor. Akıl Çağı'nın tam ortasında, Tanrılar'ın Olimpos'a döndükleri, balmumundan kanatları eriyip denize düşen İkarus'u artık kimsenin sallamadığı o “Büyüsünü yitirmiş dünyada” tarihin nesnesinin artık mitler, dini hikâyeler değil, nedenleri ve sonuçları gözlemlenebilen nihayete ermiş bir sürecin sonucu olduğunun tarifini yapıyor. Tarih yazımındaki bu değişikliğin aynı zamanda bir kopuş olduğunu belirtiyor: “Avrupa'nın 17. yüzyıldaki Kavga'sı, tarihsel zaman ebedi zamandan özerkliğini ilan ettiğinde, toplum artık Tanrı Şehri modeline göre değil, işlevsel bir yeni modele göre kurulduğunda mümkün olabilmiştir.”

17. yüzyılla birlikte, Avrupa'daki yeni siyasi ve ideolojik düzen, tarih yazımını da derinden etkileyecektir. Artık tarihin öznesi Kral ve yaptığı savaşlar değil, iktidarın yeni sahiplerinin olacaktır. Onların bakış açısıyla tarih yazılacaktır. Onların “paşa gönü” istediği için, geçmiş ayıklanacak, arzulanan şanlı tarih yeniden önümüze çıkarılacaktır. Unutulan adetler, törenler yeniden hatırlanacak, lüzumu varsa da icat edilecekti. Toplumun kolektif belleği tek başına bırakılmazdı neticede, her daim nizam intizam ister malum. Dolayısıyla yazar, bu yeni tarih yazımı ve zamansal kopuşun belki de hepimizin hayatını derinden etkileyen bir süreç olduğunu hatırlatıyor.

Peki o dönemde bu yeni zaman ve kültür anlayışından haberdar olmayanlar ne olacaktır? Onları da zamanın dışına, modern olmayanlar çuvalına doldurulacaktır. Ya da tıpkı antıklara ya da kendilerinden daha eskilere yaptıkları gibi bir müzeye konulacak, modern bireyler olarak

geldiğimiz şaşalı yolun sonu ele güne karşı gösterilecekti. Yeni tarih yazımı, zaman algılanışı, müzeler, kütüphaneler, insanlık olarak kendimize inşa ettiğimiz yolun mükemmelliğini göstermek içindi. Bununla beraber zaman algısının değişmesi, mesafelerin kısılması “katı olan her şeyin buharlaşmasına” neden olacaktı ve her daim “yeni” olanın aranması, insanoğlunu nefes nefese bırakacak ve başka krizlerine ortaya çıkmasına neden olacaktı.

Peki şimdi neredeyiz?

Modern Zamanın Tarihi, modernlik ve tarih yazımı gibi çok katmanlı ve asla bitmeyecek bir tartışmayı; çok büyük isimler, olaylar üzerinden ele almıyor. Yukarıda bahsi geçen, Perrault gibi Erasmus gibi Descartes gibi isimler üzerinden okuyor. Özellikle eskiler-yeniler kavgasını fişekleyen Perrault’un *Parallél* kitabı, Yılmaz’ın tarih inşasındaki saç ayağı oluyor bir anlamda. Perrault’un Kavgası, bu asla bitmeyen tartışmanın fitilini ateşliyor bir anlamda. Böyle bir okuma da modernlik meselesine dair farklı bir perspektif sunuyor. Dolayısıyla kitap boyunca karşımıza az bilindik isim çıkıyor, lâkin Yılmaz ufak bir hatırlatma yapıyor: “Lütfen sıkılmayın, devam edin” bu isimler de farklı şeyler söylüyor olabilir diyor. Bununla beraber eskiler- yeniler kavgasının asla nihayete ermeyeceğini, farklı şekillerle yeniden, yeniden karşımıza çıkacağını belirtiyor. Postmodernizm kavramı buna iyi bir örnek olsa gerek ya da tüm bu modern tarih hikâyesinin içinden çıkmış Fukuyama’nın pek de doğru çıkmayan öngörüsü “tarihin sonu” tezini hatırlatalım. Yeni olanın, hangi tarihin nasıl hatırlanacağı ya da unutulacağı hususunda hâlâ bir karara varabilmiş değiliz. Üstelik hep “yeni” olanı arama çabamız, geçmişini taklit ederek mi yoksa onu unutarak mı sağlanacaktır? Walter Benjamin’in Tarih Meleği, meselâ geçmişte felaketler, trajediler görür; onun için ilerleme geçmişle ancak yüzleşerek olabilir.

Geçmişini taklit ederken, hangi geçmişini taklit edeceğimiz, hangi dönemi uykusundan uyandıracağımız da başka bir tartışma meselesidir. Margaret Thatcher’ın seksenli yıllarda büyük Victorya dönemini yeniden uyandırma arzusunu ya da günümüzde Trump’un 4 Temmuz Bağımsızlık Günü törenleri için yıllar önce bitmiş Soğuk Savaş dönemini hatırlatırcasına silahlı, tanklı gövde gösterisini gözümüzün önüne gelsin. Uzaklara bakmayalım Türkiye’nin yüz yılı aşkın modernlik hikâyesinde sürekli bir geçmiş güzel günleri, dönemin şartlarına göre diriltme arzumuz da bu duruma iyi bir örnek olsa gerek.

Doksanlı yılların başında “tarihin sonu” geldi deniyordu, bugün tarih geri döndü ama hangi dönemin tarihi? Özellikle şu post-truth çağında tarihin hangi kısmındayız, bunun cevabını kolaylıkla veremeyiz sanırım. Eco, milenyum için yeni Ortaçağ tarifini yapıyordu meselâ, bir tartışma konusu daha! Hangi tarihin ortası peki?

Modernliğin, aydınlanmanın bizi insanlık olarak hep daha iyiye götürmesi beklendi. Akıl Çağı’nın getirisinin, bilimin hepimizin hayatına olumlu bir etki yapacağı öngörüldü. (Avrupa’nın omuzlarında yükseldiği sömürgecilik tarihini unutmadan elbette) Avrupa’nın değerleri hiç olmadığı kadar geriye gitti. İflah olmaz bir kötümser olan Adorno belki haklıydı. Kendisi modernliğin esas olarak eşitsizlik üzerine kurulduğunu ve dolayısıyla “faşizmin henüz bitmediği” görüşündeydi. Bugün geldiğimiz nokta ise, tüm bu ideallerin de gerisine düştüğümüzdür. Modernlerin, devlerin üzerine basarak gördükleri noktadan Trump belirdi, Avrupa’nın yıllar sonra komünizmin değil milliyetçiliğin, ırkçılığın, ayrımcılığın hayaleti hortladı. *Modern Zamanın Tarihi*, modernlik krizini ele almıyor lakin Yılmaz’ın kitabı, Batı’yı Batı yapan unsurların nasıl kurumsallaştığının tarifini yapıyor. Dolayısıyla kitap bugünkü

krizin ve bitmeyen Kavga'yı daha iyi anlayabilmek için oldukça farklı bir okuma ve tartışma alanı açtığı aşikâr. Yılmaz, özetle kavga hâlen bitmedi diyor: "Görebildiğim kadarıyla modernler, postmodernler hâlâ bu meseleyi tartışıyorlar, çünkü Batı'nın yaşadığı bu dönüşümden, Batı'nın sonra da dünyanın geri kalan kısmının Batılılaşmasından hâlâ hiçbirimiz çıkabilmiş değiliz."

Künye: Yılmaz, Levent. (2016). *Modern Zamanın Tarihi: Batı'da Yeni'nin Değer Haline Gelişi*, Çev. M. Emin Özcan, (II. Basım), İstanbul: Metis Yayınları

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan sosyalbilimler.org, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da [@sosbilorg](https://www.instagram.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.